

Seyran CAVADOV

Zaman çay misallı axarındadır. Məşhur filosoflardan birinin dediyi kimi: "Axar suda iki dəfə çimmək mümkün deyil". Zaman da onun kimidir, geri qayıtmır, daim irəli gedir. Lakin etiraf edək ki, heç də hamımız zamanın hər şeydən qiymətli, dəyərli olduğunun fərqinə çox vaxt o qədər də varmırıq. Necə deyərlər, onu qara pul kimi sağa-sola xərcləyirik. Sonradan bunun üçün keçirdiyimiz peşmançılıq isə heç bir fayda vermir, daldan atılan daşın topuğa dəyməsi kimi. O günlər itirilsə də belə, hər bir insan üçün əzizdir. Atalar nahaq deməyiblər ki: "Keçən günə gün çatmaz, calasan günü günə". Çünki o günlərdə hər birimizin acılı-şirinli, yaxşılı-yamanlı xatirələri qalıb. Onu nə geri qaytarmaq, nə də bir daha görmək olar. Bir də "o çağlar" demək olar ki, hər kəsin yaşının nisbətən cavan, sağlam, gümrəh vaxtlarına təsadüf etdiyi üçün dəyərlidir.

Burada bir məsəl yada düşür. Alış-verişi yaxşı gedən bir tacirdən soruşurlar ki, vəziyyətin necədir, işlərin necə gedir? O da cavabında deyir ki, ziyandayam. Bir gün belə, üç gün belə, beş gün belə - həmişə eyni cavabı verir. Bir gün ona deyirlər ki, niyə yalan danışırısan? Axi biz görürük ki, sən alverin yaxşı gedir. Müdrik tacir etməyib tənbellik deyir ki, pul, mal, var-dövlət əl çirkidir. Ömrümüzün saatlarını, günlərini itirməklə həmişə ziyandayıq. "Dünənə baxanda pis, sabaha baxanda yaxşıyam" məsəlini də bunun məbədi kimi başa düşmək olar. İbrətətimiz məsəldir.

Əsasən, vaxtı qızilla müqayisə edirlər. Deyərdim ki, bu, nisbiliklə götürülən bir ölçü, dəyərdir. Əslində isə vaxtın qiyməti heç bir şeylə müqayisə edilə bilməz. Ötüb keçən ili, ayı, günü, saati, hətta anı belə geri qaytarmaq, təkrar yaşamaq mümkünsüzdür. Əgər mümkün olsaydı, şahlar, padşahlar, hökmdarlar, prezidentlər, zənginlər bunu edib, ömürlərini, dövrələrini uzadardılar. Bir şeirimdə bu haqda demişəm:

**Saata baxıram, fırlanır əqrəb.
Əqrəblə fırlanır ömür də, gün də.
Fəqət qayıtsa da əqrəb yerinə,
Qayıtmır keçən gün insan ömrünə.**

Zaman mütləq hakimdir. Biz isə onun zərərləri, sakinləriyik. Özümüzə asılı olmayaraq dünyaya gəldiyimiz kimi, uca Tanrının verdiyi, bəxş etdiyi ömür payını hansısa zaman kəsiyində yaşamağa məhkumuq. Ancaq necə yaşamaq - bu artıq hər kəsin özündən asılıdır. Burada hələlik elmə

Zaman və biz

Publisistin düşüncələri

məlum olmayan və bəlkə də, heç vaxt məlum olmayacaq bəxt, tale, qismət faktoru da var. Lakin real həyatda hər şeyin insan ağılı, düşüncəsi, əməyi, əməli ilə hasilə gəldiyi, bəhrə verdiyi göz qabağındadır. Ən güclü pəhləvan belə ağıllı fənd işlətmədən rəqibinə qalib gələ bilməz. Siyasətdə də, iqtisadiyyatda da belədir.

Burada bir haşiyyə çıxacaqam. Belə söyləyirlər ki, bir gün pələng meşədə pişiklə rastlaşır. Pişikdən soruşur ki, görürəm, sən də bizim nəslimizə oxşayırsan, amma niyə belə balacasan? Pişik cavab verir ki, bir dəfə meşədə odun qıran bir adama rast gəlir və onu parçalayıb yemək istəyərkən həmin adam ona deyir: "Bilirəm, sənin gücün çoxdur, mənə parçalayıb yeyəcəksən. Mənim də gücüm var, amma onu unudub evdə qoymuşam. İcazə vr, gedib gücümü gətirim, gülüşək". O zaman pələng boyda olan pişik istehzalı şəkildə deyir ki, razıyam. Bu dəfə adam ona deyir: "Yox, mən gəlincə sən çıxıb gedərsən. Ona görə icazə ver, sənənin ayaqlarını bağlayıb arxayın olum". Odunçu şələ bağlayacağı qaytanla o zaman pələng boyda olan pişiyin dörd ayağını bir yerə yığıb bərk-bərk bağlayır. Sonra uzun bir paya götürüb, düşür heyvanın üstünə. O qədər döyür ki, pələng kicilib-yığılıb olur pişik. Bu əfsanədir. Məntiq isə aydındır: insan aqlının gücü ilə qalib gəlir, ölümdən xilas olur.

İstər təbiətdə, istərsə də cəmiyyətdə güc amili həmişə mühüm rol oynayır. İndiki zamanda, hazırkı beynəlxalq vəziyyətdə bu daha qabarıq şəkildə özünü göstərməkdədir. Böyük dövlətlər kiçik dövlətləri, xalqları öz təsiri altında saxlamaq üçün bütün vasitələrdən, ən çirkin əməllərdən istifadə edirlər. Dünyanın ayrı-ayrı qitələrində, xüsusilə Şərqi ölkələrində gedən müharibələr, münaqişələr, terror aktları buna aydın misaldır. Həmin ölkələrin sakinləri ölümlərini gözələrinin altına alaraq, yaşamaq üçün primitiv qayıqlara minib Avropa ölkələrinə gəlməyə təşəbbüs göstərirlər. Dəniz sularında öləni ölür, sağ qalanını isə sivil hesab edilən ölkələrdə qəbul etmirlər. Halbuki onların vətənlərini odlara qalayan, külünü havaya sovruran elə həmin Amerikadır, Avropa ölkələridir. Bunlar hegemon dövlətlər arasında dünyanın yenicən bölüşdürülməsi məsələsini ortaya qoyur. İndi dünya təlatümlü dənizə bənzəyir. İnsan zəkasının qüdrəti ilə yaranan nüvə və digər kütləvi qırğın silahları insan sivilizasiyasını Yer üzündən silmək təhlükəsi qarşısında qoyub. Super gücə malik olan Rusiya Federasiyasının Prezidenti V. Putin bu yaxınlarda jurnalistlərin: "Üçüncü Dünya müharibəsi başlayarsa, hansı silahlardan istifadə olunacaq?" - sualına belə cavab vermişdir: "Üçüncü Dünya müharibəsində deyə bilmərəm, Dördüncü Dünya müharibəsində daş və dəyənəkdən istifadə olunacaq". La-

kin bu münaqişələr fonunda qabarmalar, çəkilmələr özünü göstərir. Amerika ona-buna "xox" gəlsə də, özü də qorxu hissi keçirir. Bir sözlə, dünyanın ədalət tərəzisi pozulmuşdur. Bundan isə ən çox kiçik dövlətlər, bütövlükdə günahsız insanlar əziyyət çəkir. Hər şey zamanın daxilində, çərçivəsində baş verir. Zamanın çarxını isə indiyədək nə saxlayan olub, nə də geri döndərən. Bu get-gəllər dünyasında böyük Yaradanın verdiyi ömür payını ləyaqətlə, şərəflə, qeyrətlə yaşamaq əsl hünərdir, qəhrəmanlıqdır. Əlbəttə, belə bir tale - qəhrəman olub fərqlənmək hamıya nəsis olmur. Bu, yeri gələndə Vətən, torpaq, xalq, haqq-ədalət yolunda candan keçməyi tələb edir. Nəfsinin, rahatlığının, vəzifəsinin xatirinə "Dəymə mənə, dəyməyim sənə" prinsipi ilə yaşayan və ya "Palaza bürün, el-nən sürün" fikri ilə həyat tərzini keçirən zamanın, dövrün əleyində ələnərək, tökülüb yox olurlar. Nə bir izləri, nə də bir sözləri qalır. Xalq, millət, bəşəri ideyalar uğrunda çalışan, ürəklerinin yağını eridən, özləri ehtiyac içində belə yaşasalar da, həqiqəti zamanın üzünə deyənlər, ona görə də çox vaxt yaşadıkları zaman kəsiyində "pis kişi" olsalar da, ölümlərindən sonra əbədiyyət, ən azı isə rəhmət qazanırlar. Nəsiminin, Babəkin, Sabirin, Mirzə Cəlilin, Məmmədəmin Rəsulzadənin, Cümhuriyyət fədailərimizin, Cavidin, Müşfiqin və onlarca digər şəxsiyyətlərimizin keçdiyi həyat yolu belə deməyə əsas verir. Belələri ilə tərs-mütənəsis olanlar isə həmişə nifrət, lənət obyektinə çevrilirlər

Yadıma keçən əsrin 1966-cı ili düşür. Kəndimizin fəxri sayılan bir ziyalı vardı. İxtisasca tarixçi idi. Müəllim, məktəb direktoru işləmişdi. Bacarığını nəzərə alıb onu irəli çəkmişdilər. Rayon Partiya Komitəsində əvvəlcə şöbə müdiri, sonra isə katib və ikinci katib olmuşdu. Həmin vaxt rayona təzə gələn birinci katib onun camaat arasında böyük hörmət və nüfuz sahibi olduğunu görüb, müxtəlif bəhanələrlə bu adamı vəzifəsindən uzaqlaşdırdı. Bundan sonra onunla çörək kəsən adamlardan bir çoxu birinci katibdən qorxaraq, onunla əlaqəni kəsdilər. Bu, atama çox pis təsir edirdi. Belələrini "dəvəqarnı" və ya "qamışbaşı" adlandırırdı. Sonralar öyrəndim ki, dəvəqarnı bizim Muğan çöllərində daha çox bitir. Bu bitki şar şəklində olur. Payızda quruyan dəvəqarnının diametri təxminən 60-70 santimetr təşkil edir. Kökü çox kövrək olduğu üçün payız küləkləri onu torpaqdan qoparır. Elə o vaxtdan da dəvəqarnının yazıq, bədbəxt günləri başlayır. Əsən küləklər bir gün onu belə, səhərisi isə əks tərəfə qovur. Qamışbaşı da elə onun kimi. Küləklər bunu da istədiyi istiqamətə əyir. Belələrini çox vaxt təbiətin iqlim şəraitinə, ətraf mühitə uyğun olaraq rəngini dəyişən, dondan-dona giren digər canlıya - buqələmuna da

bənzədirlər.

Hər şeyi zaman yerbəyər edir. 70 il ömür etmiş, dünyanın super güc dövlətlərindən biri, bəlkə də, birincisi olan keçmiş SSRİ birdən-birə süqut etdi. Heç şübhəsiz, bunu edənlər oldu. İlk olaraq M. Qorbaçovun satqınlığı, sərsəm yenicən qurulan siyasəti nəticəsində ölkə iqtisadiyyatı çökməyə başladı. Sənaye və hərbi sahələrində global qəzalar baş verdi. Sonralar məlum oldu ki, bu və digər hadisələr M. Qorbaçovun kapitalist ölkələri liderləri, xüsusilə o zaman ABŞ Prezidenti olan R. Reyqanla keçirdiyi görüşlərlə bağlı imiş və bu məxfi söhbətlərin arxasında məkrli, çirkin niyyətlər var imiş. Həmin planlarını həyata keçirmək üçün M. Qorbaçov ilk növbədə SSRİ-nin siyasi maşını, onun siyasi bürosunu, belə demək mümkünsə, vurub sıradan çıxardı. Sov. İKP MK siyasi bürosunun nüfuzlu üzvlərini, dövlət və hökumət orqanlarındakı bacarıqlı, erudisiyalı, illərin sınağından çıxmış kadrları, o cümlədən Heydər Əliyevi müxtəlif bəhanələrlə tutduqları vəzifələrdən uzaqlaşdırdı. Bütün bunlar məndə M. Qorbaçova qarşı ikrah, nifrət hissi oyatdı. Bu hislərin təsiri ilə 1992-ci ildə "Bir dəli quyuya bir daş atıbdır" adlı şeirim yaranmışdır:

**Gör necə söz deyib aqıl babalar
(Bu sözün ardında mənalı bir sirr):
"Bir dəli quyuya bir daş atıbdır,
Min ağıllı onu çıxarda bilmir".**

**Daşa da ad tapdı çox əziz-xələf.
Dedi ki, qoyuram "Yenicənqurma".
O daş o quyuya atılan gündən
Başladı vurhavur, yenidənqırma.**

**... O dəli, sən demə, Şeytan misallı,
Dondan-dona girib, evlər yıxıbdı.
Bizi itələyib quyuya dibinə,
Özü İblis kimi yoxa çıxıbdı.**

**Hərdən ip sallayır özü quyuya,
Tari naxələftək onu anmasın.
İpə bilə-bilə sabun çəkib ki,
Xilas olunmağa ümid qalmasın.**

**... Bir az sayıq olun, ölkələr, xalqlar,
Bəlkə də, bu daşda sehrlı sirr var.
Biz onu quyuda qoya bilmərik,
Yoxsa, bu dünyanı çəkib aparar.**

M. Qorbaçovdan sonra hakimiyyətə gələn B. Yeltsin isə SSRİ-nin tamam-kamal dağılmasına xitam verdi, prosesi başa çatdırdı. Bütövlükdə sosializm sistemi çökdü. Qərbi və Şərqi Berlin arasındakı daş hasar sökülüdü. Bu, bir çox xalqlar kimi bizə də 70 ildən sonra müstəqilliyimizi bərpa etmək imkanı verdi. Bunun üçün onların hər ikisinə sağ ol demək olardı, hərgah bu işlərin arxasında satqınlıq, riyakarlıq, namərdlik olmasaydı. Çünki bunun nəticəsində keçmiş SSRİ-nin ayrı-ayrı respublikalarında: Qazaxıstan, Özbəkistan, Gürcüstan, Çeçenistan, Baltıqyanı dövlətlərdə milli münaqişə zəminində baş verən toqquşmalarda on minlərlə gü-

nahsız adam həyatını itirdi. Hadisələr sona çatmayıb, belə ki, respublikamızda yenə də davam etməkdədir. Bir də unutmaq olmaz ki, Qərb dövlətləri və onlara satılan M. Qorbaçov, həmçinin onun kimiləri bizi istəyən çıxmamışdılar, onların məqsədi SSRİ-ni çökdürmək, parçalamaq, məğlub duruma gətirmək idi ki, həmin məqsədlərin bir çoxuna çatdılar. M. Qorbaçovun xəyanətçilikindən məharətlə istifadə edən erməni millətçiləri isə onun ətrafında kök salaraq, yüzilliklər boyu ürəklerinde gəzdirdikləri məkrli niyyətlərini həyata keçirmək üçün hər cür çirkin oyunlara baş vurdular. Onlar ölkəmizin dilbər guşəsi olan Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirmək, ilhaq etmək tələbini ortaya qoydular. O zaman bu barədə silsilə şeirlər yazmaqda ürəyimi boşaldırdım. Həmin şeirlərdən birini "Erməni xisləti" adlandırmışdım:

**Dolanır cəfənglər sənənin başında,
"Dənizdən dənizə" xülyasındasan.
Nə dədən, nə baban dəniz görübdür,
Özünsə gör nəyin sövdəsindəsan.**

**Dənizin özünün xisləti vardır,
Gah coşub-kükürəyir, gah da ki yatır.
Açgözlər, xəbislər, artıqtamahlr
Onun sularında boğulur, batır.**

**... Çoxları bilməyir içində nə var,
Zaman yetişəndə açılar bu sirr.
İndi sığdığı ölkələrdə də
Bir vaxt deyəcəksən: "Bura mənimdir!"**

Keçən əsrin 90-cı illərində respublikamız ağır günlərini yaşayırdı. Xarici və daxili qüvvələrin təsiri ilə Azərbaycan məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qalmışdı. Yaranan kaos, özbaşınalıq, hərə-mərcilik, mənəm-mənəmlik nəticəsində ölkə idarəolunmaz vəziyyətə gəlmişdi. Bu durumdan istifadə etməyə çalışan ayrı-ayrı qüvvələr nəyin bahasına olusa olsun, hakimiyyəti zəbt etməyə çalışırdılar. 1990-cı ilin 20 Yanvar qırğını bunun üçün bir vəsilə oldu. 1992-ci il Xocalı soyqırımını bəhanə edərək ovaxtkı hakimiyyətin maymaqlığından yararlanan AXCP-Müsavat cütüylü silahlı üsyan yolu ilə dövlət çevrilişi etdilər. Bələlərimiz o vaxtdan daha da şiddətləndi. İdarəçilikdə, dövlətçilikdə heç bir təcrübəsi, səriştəsi olmayanlar daxili və xarici siyasət sahəsində bağlılanılmaz səhvlərə yol verdilər. Həmin səhvlərin bəzi fəsadları bu günün özündə də yaşanmaqdadır. O zaman respublikamızın daxilində gedən vəzifə, kreslo davası nəticəsində yaranan qarşıdurmalar, çekişmələr, silahlı toqquşmalar da bir tərəfdən ölkəni idarəolunmaz vəziyyətə gətirib çıxartdı. Mənfur qonşularımız isə bundan hiyləgərcəsinə istifadə edib Qarabağ torpaqlarımızı, onun ayrı-ayrı şəhərlərini, rayonlarını, qəsəbə və kəndlərini bir-bir zəbt etdilər.

(ardı gələn sayımızda)